

Buda Ferenc

A Világ folytatása

A magamé, természetesen. Előző könyvemben – *Világ, világom* – ennek a teszemre-lelkekre szabott, ám itt-ott szoros, s nem mindig otthonos univerzumnak az általam ismert (vagy legalábbis annak vélt) kezdeteit és kialakulását kíséreltem meg elmondani.

Magamról rajzolnék hamis képet, ha a szilárd és megkövült magabiztosság testtartásába meredve elhallgatnám kétségeimet. Hogy miről? Legelőször talán arról, hogy rajtam, a hozzám közelállókon meg a könyvben szereplő, ezért személyesen érintett – s egyelőre még élő – rokonokon, barátokon és ismerősökön kívül vajon érdekel-e még egyáltalán valakit – no jó: valakiket – ez az egész. Hisz e lassan, ráérősen folydogáló történet bizony nemigen bővelkedik kalandos, izgalmas, fordulatossá cselekményekben. Ráadásul még a többnyire visszafogott iramú eseményeket is lépten-nyomon meg-megakasztja a szerző egy-egy közbeiktatott elmélkedése, szómagyarázata vagy egyéb morfondírozása. Arról nem szólva, hogy az efféle késleltető, megtorpanásra készítő szövegbetétek – avagy: zárványok – az egyértelmű műfaji tisztázásnak is kerékkötői lehetnek.

Kétségeim másik fele a teljesség s a hiányok helyes arányát érinti. Magyarán: vajon miről is beszéltem fölöslegesen, másfelől viszont mi az, ami kimaradt, noha még szólnom kellett volna róla? Nos, ami szükségtelen többletként került bele abba a könyvbe, mindazzal utólag már nincs mit kezdeni. Jó esetben akad egy-két olyan jóhiszemű olvasó, aki majd az ilyesmihez is érdeklődéssel közeledik. Kevésbé jó esetben átsiklik vagy átszökken tekintete a fölöslegesnek ítélt részen. (Legrosszabb esetben pedig – ám ezt, a továbbblendítő derűlátásra törekedvén, most inkább hadd vessem ki a fejemből – félredobja az egészet.)

Ami előző könyvem hiányait illeti, egyrészt a terjedelmi határokat kénytelen-kelletlen megszabó válogatás – meglehet: vitatható – elveire, másrészt s legfőképp (nem mentségül, csupán tényszerű, szikár magyarázatként) a magára maradt emlékezet gyarló és elégtelen voltára hivatkozhatom. Ez utóbbit mondhatom az idejében észre nem vett s helyre nem igazított – kiváltképp nevekkal, személyekkel, eseményekkel kapcsolatos – kisebb-nagyobb, ám a dolgok s folyamatok fő sodrát nem érintő tévesztéseimről és tévedéseimről is. Ezeket – ha megfelelő módját és helyét találok – jelen munkám során igyekszem majd pótolni, illetve helyrehozni.

A *Világ, világom* írása során egyebek közt a jelhagyás, a hiteles továbbadás vágya vezetett. Úgy gondolom, ez aligha fér össze a – talán jámbornak tetsző, ám

legfőbb valamiféle állaspályázati célból készült önéletrajzba esetleg még beleil-
lő – kisebb-nagyobb szépitésekkel, s főként nem a sunyi elhallgatással.

Ebbéli felfogásomat s ebből eredő szándékomat ezúttal, de ezután sincs miért
megmásítanom.

Jöjjon hát a világ, az én – olyan-amilyen – világom folytatása.

(Pótlások)

Mielőtt azonban az idő fonalát elcsípve továbbbaraszolnánk a folytatással,
néhány elmaradt vonás még idekívánkozik a korábban megrajzolt képhez.
Világom lényegét valószínűleg kevésbé érintik, ám a kor meg a helyszín látványa
és hangulata talán hitelesebb s érzékelhetőbb lesz e kiegészítések révén. (Ahogyan
például egy fa grafikus ábrázolása is egyfelől a háttér fényeivel s árnyaival, más-
felől a levélerek rajzolatával együtt válik érzékletesebbé – a lerajzolhatatlan, ám
odaképzeltető lombszusogásról meg az ágak hajladozásáról s olykori recsenése-
iról nem is beszélve.)

Udvarbeli és kerten túli szomszédainkról – úgy gondolom – kellő részlet-
séggel szoltam előző könyvem lapjain. Utólagos bölcsként most kapok viszont a
fejemhez: a velünk egy soron, de más-más portán lakókat szinte meg sem említet-
tem. Nagy mulasztás! Először is miattuk, hisz néhányan közülük feltehetően már
csak ezeken a lapokon villanthatják fel egykori eleven voltukat. Másfelől viszont
a magam lassan alakuló látómezeje is hézagos, hiányos maradt volna nélkülük.
Teljességre nem törekedem (sajnos ma már hiába is törekednék), de úgy érzem,
legalább egy-két alakot fel kell idéznem közülük. Vegyük most sorra őket a por-
ták számozása szerint. Mi a 7. szám alatt laktunk, induljunk el, mondjuk, előbb
lefelé, a 8. számmal.

Odaköltözésünk idején Cseresznyés bácsi, egy öregecske s a mesteriségét már
ritkán sem igen gyakorló cipészmeister volt a telek s a rajta álló lakóépületek
tulajdonosa. A telek túloldalán, az udvar mélyére benyúló szoba-konyhás laká-
sokban bérlők laktak, ő pedig feleségestül az utcára néző lakrészt tartotta meg
magának. Kurtára nyírt, hófehér hajával s bajuszával csak nagy néha jelent meg
az udvaron, a szavát is gyéren hallatta; főként olyankor, ha a mi udvarunkban
lakó gyerekek valamelyikével akadt gondja. Egészében olyannyira régies, avatag
benyomást keltett, hogy én – bizonyára olvasmányélmények hatására – inkább
csizmadiának képzeltem el őt, mintsem holmi közönséges, korabeli suszternek.
Egy alkalommal megvertem magam miatta. Vagyis hát – dehogya miatta. Úgy
esett a dolog, hogy keményre szikkadt agyagrögöket dobáltam a telekhatáron
álló ház nyeregtetijén át a szomszédba. Valószínűleg nem gonosz szándék vezé-
relt: egyszerűen élveztem, ahogy egy-egy göröngy a tetőgerincen átlendülve
gurultán végigpengeti a tetőcserepeket, majd túlnan tompa zörejjel odapoty-
tyan a fal tövébe. Csakhogy egyszer a kelletnél kissé nagyobbat lendítettem a
dobnivalón, s az épp az udvart szemlélő Cseresznyés bácsi kalappal fedett ősz
fejére hullott. Ő szerencsére megúsza baj nélkül, engem viszont bepanaszolt
Apámnál, Apám meg anélkül, hogy a büntett körülményei felől részletesebben
kikérdezett volna, lekent néhány nyaklevest. Nem baj: túléltem. (Mint annyi

mindent.) Aztán Cseresznyés bácsi egyszer csak nem jött ki többé az udvarra. Ám hogy ez mikor lehetett, arra már nem emlékszem. Csupán arra, hogy én még akkor is gyerek voltam.

A 9. szám utcafrontját egy fűszerüzlet – későbbi kifejezéssel: vegyesbolt – foglalta el. Gorzsás Sándor bácsi – testes, köpcös, kerek arcú, nyírott bajszú, középkorú férfi – volt a boltos, piknikus alkatának megfelelően többnyire jó kedélyű, aki sasorra alatt virágzó mosollyal köszöntötte a boltba betérőt, legyen az kisgyerek, szegény ember, ürge fiatalasszony, lecsúszott arisztokrata özvegye vagy város-, sőt országszerte ismert, népszerű színész. Egy sovány, fakó hajú, vastag üvegű pápaszemet viselő fiatal segéd dolgozott a keze alá. (Valami baj lehetett a szemével a rövidlátáson kívül is: egy reggel vöröslő szemét dörgölve elpanaszolta: szemcseppet írt elő neki az orvos, ám ő összetévesztette a hasonló üvegcsében lévő sósavval, s abból cseppentett a szemébe. Szörnyülködve hallgattuk s adtuk tovább a történetet. A fiatalember szerencsére megúsza tévedését a szeme világa elvesztése nélkül.) E hajdani boltok bensőséges hangulatát a mai önkiszolgáló ABC-áruházak, a plázák s a szuper- meg hipermarketek hivalkodó világában már hiába keresnénk. Lehetséges, hogy lassabb ütemben ment a kiszolgálás – hisz szinte semmilyen áru nem volt előre kicsomagolva: a sót, cukrot, lisztet, efféléket, de még az őrlött piros paprikát is zacskóba, a tejet nagy kannából a magunkkal hozott kis kannába mérték, az élesztőt, vaját (ha épp volt) egy nagyobb tömbből egy íjszerű eszköz vékony dróthúrjával metsztették le, sőt még a cukorkafélék is ferdén oldalukra fordított, fedeles üvegekben állták az ácsingózó gyerekek sóvár pillantásait –, de itt szóba ereszkedtek a vevővel, s nem csupán illendőségből. Gorzsás bácsival s alkatban hozzáillő feleségével a Szüleim egy idő után baráti ismeretségbe kerültek, jártunk is náluk a bolt mögötti udvaron lévő kis lakásukban. (Sokszor törtem a fejem rajta: vajon mit jelenthet a Gorzsás név? Helynévként találok ugyan a Gorzsa szóval, okosabb azonban attól sem lettem. Évtizedekkel utóbb aztán egy nagykunsági tájszavakat ismertető felsorolásból tudtam meg, hogy a *gorzsa* egy halászeszköz neve.) Ha jól emlékszem, egy ideig ugyancsak a 9. szám alatt, a hosszú udvar hátsó traktusában működött a DTE nagy tornaterme is. Nyáridőben az udvarra is helyeztek ki szereket, s az utcáról vagy a kertünk aljáról odakandikálva érdekes volt látni, ahogy a fehér mezbe öltözött tornászok a nyújtón óriásköröznek. Ebben a tornateremben néztem s hallgattam végig életemben először egy ökölvívóversenyt. A szorítóban ugrabugrálva egymást püfölő bunyósok mozgóképén túl még arra emlékszem, hogy a versenyzőket biztató szurkolók éktelen ordítozásától rettenetesen megfájdult a fejem.

A zárt utcásor rendjét megszakítva egy vasrácsos kerítéssel határolt udvar következett, benne egy villaszerű épülettel. Ide a háborút követő évek valamelyikében a helyi pártszervezetet telepítették.

Végül az utolsó házban, a Bem tér s a Károly Ferenc József – a háború után több mint negyven évig Hámán Kató, 1990 óta máig (s remélhetőleg végérvényesen) Füredi – út sarkán a zömök, kerek fejű, kerek arcú, lenszőke hajú (még a szempillája is szőke volt!) Karsai bácsi műszerésműhelye várta mindazokat, akik megrokkant drótszamarukat itt kívánták rendbe hozatni.

Elindulván az ellenkező irányba, a 6. szám alatt legelőször is Lakatosékat kell megemlítenem. Ők a zárt kapubejárattól jobbra lévő, magasföldszintes, utcára néző lakásban laktak. A Lakatos gyerekek négyen voltak testvérek. Éva már meglehetősen kinőtt három öccse, Laci, Miklós meg Pisti közül. (Itt ki kell térnem a két középső fiú rendhagyó elnevezésére: Lacit az apja után Józsefnek keresztelték, de – talán azért, mert László volt a második neve – mindenki Lacinak hívta. Miklóst viszont – annak ellenére, hogy volt egy nála még kisebb gyerek a családban – széltiben csak Öcsinek. Hát – van ilyen.) Néha játszani csak a velem nagyjából egykorú Miklóssal szoktam; Laci ritkán ereszkedett le hozzánk, Pisti meg a mi szemünkben volt tökmagjankó. Lakatos néni viszont utóbb Anyámmal dolgozott éveig egyazon munkahelyen: a fürdőben.

A kapubejárat ellenkező oldalán volt Kovássy Kálmán bácsi lakása. Hozzá nem a kapu alól, hanem az udvar felől lehetett bemenni. Kálmán bácsi – takaros fehér szakállú, finom, sápadtas arcú idős úr (leginkább Benedek Elekre emlékeztetett, s én akkor igen öregnek láttam) – mint okleveles erdőmérnök valaha, még az első világháború előtt erdőfelügyelőként szolgált az Északkeleti-Kárpátok területén. Pártában maradt, s fél lábára sánta házvezetőnőjével – Erzsike néniel – s Szepi nevű, rozsdabarna magyar vizslájával lakott egy fedél alatt ebben a kopottas debreceni házban. Hogy mióta, azt nem tudtam meg, de alighanem nyugdíjazásától fogva; az pedig szívbetege miatt a szokottnál korábban történhetett. Szepit – aki szintúgy nem lehetett már egészen fiatal, s ezért ideje jelentős részét a tűzhely melletti lapos kosárban töltötte – napi rendszerességgel kivitte az utcára sétálni. Ilyenkor, ha találkoztunk, kölcsönösen köszöntünk egymásnak. (Mármint Kálmán bácsi meg én.) Bizonyos idő múltán nemegyszer szívesen megengedte, hogy szobájába lépve darabról darabra végigcsodáljam pompás trófeagyűjteményét. Ezek hordozóit még fiatalkorában ő maga ejtette el Nagy-Magyarország legváltozatosabb területein, de főként a Kárpátokban. A szoba mindegyik falát beborították a szebbnél szebb szarvas- és őzágancsok, dámlapátok, zergekampók, hatalmas ívű, félelmetes vadkanagyarak. Különleges ritkaságként még egy pár úgynevezett parókás őzágancsot is őrzött gondosan egy üvegbura oltalma alatt. Kész múzeum volt a szobája. Sejtelmem sincs róla, hová kerülhetett ez a példásan rendben tartott gyűjtemény Kálmán bácsi halála után. Félő, hogy kézenközön odalett az egész.

A 6. szám alatti udvar lakói közül egy mokány alkatú, negyven körüli, hallgatag férfi alakja jelenik meg még előttem. Horváth Boldizsárnak hívták, s azt suttogták róla, hogy ávós tiszt. Ritkán, legfeljebb munkába menet vagy estefelé, hazaérkezőben lehetett látni. Nem szólt senkihez, némán távozott, szó nélkül tért haza. Volt egy lánya is, olyan velem egykorú forma, sötétszőke hajú, csinos arcú s alakú, már nővé válni kezdő, meg-megakadt rajta a szemem (ebből gondolom, hogy ez az ötvenes évek első felének dereka táján lehetett), de semmi több. Más sem igen lehetett látni, hogy körülötte mozgolódott volna. Az apja miatt...? Lakott pár évig a ház egyik utcai pincehelyiségében egy részeges kéményseprő is. Nem ritka madár az efféle, ám ez az ember gyakori hangoskodásán felül még közéleti buzgalomával tűnt ki a többiek közül. Egy alkalommal – ez az első indokínai háború idején lehetett – a főntebb említett villába terelték össze a környéken

lakókat, mégpedig politikai tömeggyűlésre. Emlékezetem ennek a hamarosan pártbizalmivá előléptetett füstkovácsnak a tüzes felszólalásából őrizte meg azt a mondattöredéket, amelyben Délkelet-Ázsia államainak nevét egybeöltve az *Indokenéziát* lerohanó *gaz imperialistáknak* címzett vad fenyegetéseit harsogta bele a világba. De lépünk odébb.

Az 5. számú házat az eddigiektől eltérően emeletesre építették. Ebből következően többen is laktak benne, ám közülük csak kevésre emlékszem. Legjobb talán Magyarriékra. Magyarri bácsi pénzügyőr volt, *magyarán* finánc. Egyszer-kétszer láttam is zöld egyenruhájában, hallgatagon, de az arcát nem tudnám felidézni. Magyarri néniét igen: kedves, barátságos asszony volt, szép, szabályos arcú. Egy fiút s egy lányt neveltek fel. Vilmos – miután az egyetem bölcsészkarán elvégezte a magyar-történelem szakot – újságíró lett a megyei lapnál, számításom szerint 80 felé jár, s mint nemrég megtudtam, néhány éve ki is tüntették. Húga, Márta emlékezetem szerint 56 táján külföldre távozott, de arról, hogy mi lett belőle s mi van vele, semmi hírem nincs. Arra emlékszem még, hogy diákkorukban – bár egyikük sem nőtt épp öles termetűre – mindketten atletizáltak; Mártát éppenséggel gátfutni láttam egyszer – 55-ben? 56-ban? – a DEAC-pályán.

Mi volt, ki lakott még a Bem tér innenső oldalán? (Hogy a túlsón kik laktak, arról például ma már fogalmam sincs.) Na igen: nyomban az 5. szám után – illetve előtt – Zöldi Sándor bácsi tenyérnyi cukrászdája. Akkora volt, hogy beülni nem lehetett, így Zöldi bácsi az utcán át árulta a krémet, a minyont, továbbá nyaranta a citrom-, málna-, eper-, barack-, csokoládé-, vanília- és puncsízű fagyaltot. (Azt hiszem, a teljes választékot elsoroltam.) Utóbb a cukrászda odébb költözött vagy száz méterrel a Péterfia utca túloldalára, tán két háznyira az Ajtó utca saroktól, a gyógyszertár mellé. (Ma már se egyik, se másik.)

A kisposta. Ez az egykori Sörház (ma – tudtommal – megint az) kapubejáratából nyílt jobbra felfelé. Rittinger néni vezette ezt a parányi postahivatalt, bélyegért, borítékért, levelezőlapért ide jártunk hozzá, s az odahaza megírt lapokat, leveleket is itt csúsztattuk be a piros postaláda titokzatos belsejébe. Volt egy fia is Rittinger néninek, Jancsi, kissé sápadt, de nyúlánk, eleven, vékony csontú fiú, nagyjából velem egykorú, nem tudom, mi lehet vele. A Sörház boltíves, hatalmas pincéjében egyébként valamikor 44 nyarán jártam egyszer, mégpedig sokadmagammal: akkoriban bombázták Debrecent.

Most már csak Tóthék következnének a 3. szám alatt (vagy 2? lehet, hogy eltévesztettem?), de róluk már esett szó a másik könyvben. Laktak azonban ott Tóthék rajtuk kívül is: Tóth mérnökék. Tóth Feri bácsival voltak atyafiságban, de velük nem barátkoztunk, köszönő viszonyban sem voltunk velük. Ők sem a legtöbb szomszédal.

Végül a sarkon a laktanya, a Honvéd utcai. Arról azonban most nincs mit mondanom: ott nem laktak ismerőseink.

Egy nyár az évtized közepén

A szóban forgó évtized a sokat emlegetett ötvenes évek, a nyár pedig 1955 nyara. (Ne akadjunk fönn azon az időszámításbeli apróságon, hogy mivel a

huszadik század ötödik évtizede 1951-gyel kezdődött, a valódi, a pontos közép kerek egy esztendővel később, 1956-ban következett el. Itt most azt is csupán futólag érdemes megjegyeznünk, hogy történelmi, s főként politikai értelemben inkább csak az évtized 56 őszéig tartó, első szakaszát szokás „ötvenes évek” gyanánt emlegetni. Lám, amiképp – József Attilát idézve – „a költészet logika, / de nem tudomány”, azonképpen a történetírás – ha igaz – tudomány ugyan, de nem matematika.)

Szóval: 55 nyara. Életem megelőző éveit taglaló könyvem vége felé bizonytalankodva jegyzem meg: nem emlékszem rá pontosan, mikor kellett felvételiznem az egyetemre, még arra sem igazán, hogy tanév vége után-e, vagy már annak előtte. A józan ész azt súgta és súgja ugyan, hogy utána, most azonban a bizonyosság végett meg is tekinthetem dobozaim egyikéből előkerült egyetemi leckekönyvem 4. oldalán: július 6. napján volt a felvételi. Hogy miként ment végbe, itt azt nincs miért elismételnem; a részletek amúgy is rég homályba merültek már azóta. Az ötvenes évekre jellemző módon szakmai vizsgálódás helyett inkább politikai szempontokhoz igazodva próbáltak körbetapogatni, ám fogást akkor még nem találván – s valószínűleg nem is igen keresvén – rajtam, simán, hogy úgy mondjam, csont nélkül befogadtak a hallgatók sorába. Így lettem attól a naptól fogva több mint másfél esztendőn át egyhúztomban egyetemi polgár.

Egyelőre azonban – ha mindössze néhány héttel is – a tanévkezdet még odébb van. Javában tart a nyári vakáció, s én a társadalmi állásomban bekövetkezett minőségi változást azzal teszem még emlékezetesebbé, hogy Pataki Tibor barátom társaságában elutazom a Balatonra.

Manapság aligha számítana rendkívülinek egy ilyen röpké kiruccanás. Hisz még egy távolabbra, határokon túlra szóló út sem sorolható igazán a ritkaságok közé. (Azokról nem is szólva, akiket a jobb megélhetés célja visz mind nagyobb számban külföldre.) Számomra azonban akkor ez igen nagy dolog volt. (Persze: a világ is nagyot fordult, módfelett megváltozott azóta. Gondoljunk csak bele: 55 nyarától máig, amikor ezeket a sorokat írom, ugyanannyi idő telt el, mint a 19. század utolsó előtti esztendejétől 1955-ig!) Leszámítva a szomszédos Alsó-Józsára, Mikepércsre s Apám szabolcsi szülőfalujába megtett, nem épp gyakori látogatásokat, gyerekkoromban szinte ki sem mozdultam Debrecenből. Ha egy mai fiatalnak mesélném, első szóra talán el sem hinné: kevés hűján tizen-nyolc éves voltam már, amikor életemben először Budapesten jártam. Afféle mikroszociológiai tanulmányt lehetne kerekíteni belőle, hogy vajon miért alakult ez így. A legfőbb ok hosszú időn át minden bizonnyal a tartós pénzsűke volt. Annak időleges enyhültekor meg persze a fölös kiadásoktól való ösztönös vagy nagyon is meggondolt húzódozás: minek pénzt vesztegetni olyasmire, amire nem feltétlenül muszáj! Azt a körülményt is hiba volna említés nélkül hagynom, hogy az országon belüli utazásnak voltak ám egyéb korlátai is: nyugati és déli határaink nyomós indok és hatósági engedély nélküli megközelítése például a politikai bűnelkövetés akkoriban eléggé távan értelmezett kategóriájába soroltott s – hadd ne hagyjam már ki az olcsón kínálgató kínrim lehetőségét – többnyire meg is torlaltatt. Ez az állapot aztán – persze, többé-kevésbé felpuhulva – fennmaradt egészen a vasfüggöny felszámolásáig. Velem megesett, példaként

említem: egy alkalommal, valamikor a nyolcvanas évek második felében, a Kapuvárhoz közeli Mihályiba utaztam egy nemzetközi műfordító táborba. Gyórt elhagyván gyanakvó tekintetű, civil ruhás nyomozók járták végig az utasfülkéket, s mindenkit igazoltattak meg kifaggattak úti célja felől. Ma már az ilyesmi hihetetlenül, sőt nevetségesen hangzik, akkor azonban nem volt kedvünk ezen kacagni. Efféle – sőt ennél jóval alaposabb – végzálásnak persze napjainkban is alávetik a jámbor halandókat, ám évégett Sopronnál, Bajánál, Bécsnél valamelyest távolabbra, mondjuk Amerikába, de legalábbis Izraelbe kell beutazási engedélyt igényelnie. No de térjünk vissza a Balatonhoz: oda ilyesmire még *akkor* sem volt szükség.

Kirándulásom várható költségeire Anyám adta a pénzt. A pontos összegre már nem emlékszem, de túl sok nem lehetett: félárú jeggyel utaztam, útravaló élelmet hazulról vittünk – Anyám annyit csomagolt, hogy bőven elég volt kettőnknek is –, egyébre pedig alig néhány forintot meg fillért adtunk ki az egész út során.

Azon a nyáron egyébként – az előzőtől eltérően, amikor három hétig egy fatelepen dolgoztam, s nap mint nap irdatlan mennyiségű fűrészelt fenyőárut mozgattam meg a négy főből álló diákbrigád egyik tagjaként – nem szegődtem el semmilyen pénzkereső munkára. Minthogy azonban röstelltem volna ingyen élni a szüleim nyakán, a hasznot hajtó kerti teendőik néhányát – főleg a vízfordás meg az öntözés – viszont kedvemre volt, amikor csak tehettem, ezekből igyekeztem kellőképp s alaposan kivenni a részem. (Ha már a kereset szóba került, itt jegyzem meg közbevetőleg azt is, hogy legelső szerzői honoráriumom ugyancsak 1955-ben, utolsó gimnáziumi tanévem vége felé ütötte a markom: közreadott három verse mért – ha jól emlékszem – valami 120-130 forintot fizetett az Alföld.)

Akként maradt meg bennem, s nem hinném, hogy tévedek: a késő este induló éjszakai személyvonatra ültünk fel Tibi barátommal Debrecenben. Kora délelőtt volt ugyanis, amikor végre leszálltunk a siófoki állomáson. Ragyogó, napsugaras idő, de még szinte reggel. Márpedig ebben a korai időpontban csakis úgy érkezettünk meg a Balatonhoz, ha már előző nap elindultunk hazulról.

Közbül persze ki ne maradjanak az átszállás kékeszürkén ellebegő, halvány képei. A hajnali körút. (Vagy inkább: *Körúti hajnal..?*) A hatos – de lehet, hogy a négyes – villamoson a Déli pályaudvar felé haladva Lenin, Marx, Szent István meg Jászai Mari s IV. Béla királyunk Margit leánya – igaz: csak úgy magában, Szent nélkül – egyvégtében elrendeződve. Am ez a kissé bizarrul összeválogatott sorrend csupán most vág így az eszembe: 56 esztendővel utóbb, 2011-ben. Akkor – éppúgy, mint alig több mint egy évvel korábban, amidőn első ízben tettem lábam a főváros kopott aszfaltjára s megviselt kockaköveire – inkább a számomra szokatlan arányokon és méreteken, a zsúfoltság és tágasság harsány együtthangzásán, a számomra szédületesnek tetsző utcai forgalmon ámuldoztam. Bizony, még azon is, hogy a pesti villamosok mennyivel sebesebben haladnak, mint a mieink odahaza, Debrecenben. Leginkább azonban az gondolkodtatott el, hogy micsoda elképesztő mennyiségű munka révén jött létre, alakult ki mindaz, ami a szemem elé tárul, hány meg hány kéz dolgozhatott rajta, hogy a körúti paloták utolsó téglájáig, a közutak takarosán beillesztett utolsó bazaltkockájáig s a villamossíneket rögzítő utolsó csavarig minden a helyére kerüljön. Nem taga-

dom: vonzalom, sőt egy bizonyosfajta vágyódás ébredt akkor bennem Budapest iránt. Ebben – az elemi rácsodálkozáson túl – nyilván az a mindnyájunk tudatába beépült történelmi körülmény, az a természetesnek s egészségesnek aligha tekinthető országállapot is érezthette a maga hatását, hogy nálunk Trianon óta jóformán minden a fővárosban összpontosult, mindennek az volt a közepe. Budapest iránt érzett akkori vonzalmam azóta jócskán alábbhagyott, sőt – miért is tagadnám el – némi idegenkedéssel vegyült bennem. Itt most nem látom helyét, hogy ennek okait kellő részletességgel és lehető tárgyilagossággal sorra vegyem. Más-más tekintetben ugyan, de sokat változtunk azóta: a Város is – meg persze magam is.

Siófokra érkezvén első utunk a szabad strandra vezetett. Sokan tanyáztak – ki gyékénylapon, ki egy szál takaróra telepedve – a lapályos tópart szétporladt kagylók parányi törmelékétől csillámló, fakón világos, meleg fővenyén, jó néhányan pedig már nyakig vagy derékig merülve benn lubickoltak az alig fodrozódó vízben. Na, lássuk hát, ugyan milyen is ez a Balaton! Kevés cókánkunkat egyikünk leterített pokrócára dobva a másikkal letakartuk, s hamar belegázoltunk mi is a vízbe. Kellemes volt, már-már langyos, és ahogy korábban hallottunk meg persze olvastunk róla: valóban szinte selymes tapintású. Lubickolásra a legalkalmasabb. Igen ám, de sehogy sem akar mélyülni! Benn járunk már vagy ötven méternyire a parttól, s alig ér combközépig! Hogy lehet ebben úszni? Lábolunk tovább. Na, itt már a derekunkat mossa, van tán egy méternyi is. Gyerünk még odébb, befelé! Végre valami száz méter gyaloglás után nyakunkig emelkedik a víz szintje, ebben már lehet akár úszkálni is.

Csakhamar ráuntunk a sekély vízre, ráadásul ilyen messziről alig lehetett odáig látni, ahol a holmijainkat hagytuk. Nem mintha túlságosan csalogató érték kínálkozna azon a kopott pokrócon (főleg valami igényesebb tolvaj számára; akkoriban különben sem loptak annyit, mint mostanság; talán azért, mert nem volt annyi ellopnivaló), de azért mégse kínáljuk már oda, amink van! Visszacaplattunk a partra, ott a törülköző helyett a tűző nap s a forró homok hevét igénybe véve megszáritkoztunk, majd elindultunk a hajóállomásra. Tudtuk, hogy az északi part mentén meredekebben mélyül a Balaton medre, rövidebb úton találunk alkalmas úszóvízre. Kinéztünk hát magunknak egy Tihanyba induló járatot, s előbb a hajójegyért, majd a feljutás végett sorban állván elhelyezkedtünk a hajó orrában, a korlát mellett. Odalent hamarosan felmordult az öreg motor, fönn eloldozták a kikötőtuskóról a kötelet, s dohogva-zúgva megindultunk rézsút nyugati irányba, a túlpart felé.

Életem azon percei közé tartozik ez az indulás, amelynek színeit, hangjait, szagait-illatait, sőt még a hőmérsékleteit is híven megőrizte az emlékezetem: az égbolt azúrkék s a víztükör türkizben játszó színét, a Tihanyi-félszigetnek az opálos, enyhe párából mind élesebben elöbontakozó körvonalait, a kipufogóból ütemes löketekben előtóduló olajfüst szagát, s azt a lengén üde vízillatot, amelynek mélyén ezüstpikkelyes halak úszkálnak, s amit csakis a Balatonnál lehet megtapasztalni. Ezt egészítette ki a vígan sugárzó Nap s a felforrósodott hajófedélzet egy tőről fakadó, de mégis kétféle heve, meg a menetszél arcot simogató, enyhe hűvössége. S hogy még valami egyébbel is tetéződjék az élmény: amint

a hajó vagy tizenöt-húsz méternyire eltávolodott a mólótól, egy ki tudja hol elhelyezett, láthatatlan hangszóróból felhangzott Puccini Toscájából Cavaradossi Levél-áriája. Kissé furcsa volt ugyan az épp delelőt közelítő Nap sugárözönében hallani, ahogyan az énekes – alighanem Udvardy Tibor, ugyanis magyarul szólt a szöveg – belekezdett a sokszor hallott, jól ismert recitativóba: „Tiszta, csillagos égbolt, csupa illat a kiskert, az ajtó halkán nyílik...” Ám a szenvedélyes, nagyívű dallam szárnyalása a tiszta víztükör fölött nyomban elfeledtette a napszakbeli eltérés – hogy úgy mondjam: kiáltó – ellentmondását.

(Korszakjelzőként kell itt közbeszúrnom: abban az időben a köznapi, sőt napközbeni fogyasztásra szánt zene kínálata nem szűkült le az akkori idők – nevezzük talán mai szóval így: – úgynevezett popzene műfajaira. Ez utóbbiakat legfőképp a hazai, valamint a szocialista országokból származó tánczene, magyar operettek és szovjet daljátékok betétdalai képviselték; mindehhez járult még a magyar nóta s a politikai mozgalmi dalok bőséges, kifogyhatatlan választéka. A tömegizlés pallérozása céljából azonban a komolyzene bizonyos – könnyebben emészthetőnek ítélt – darbjait is a szó szoros értelmében kivitték az utcára, s a köztereken felállított hangszórók jóvoltából így gyakorta hallhattunk jártunkban-keltünkben egy-egy operaáriát, Csajkovszkij-, Smetana-, Erkel- vagy Kodály-művet, és így tovább. Megírtam előző könyvem egyik fejezetében magam is, minként fújta ki fejemből a hirtelen jött kamaszkori depresszió felhőit Liszt Ferenc Les Préludes-je egy kudarcos csalódással végződő sportorvosi vizsgálat után hazafelé vánszorgóban a debreceni Piac utcán.)

Tihanyban legelőbb is tettünk egy jókora sétát a félszigeten. Bejártuk jóformán minden valamirevaló zegét-zugát: végigballagtunk a falun, megnéztük az apátság templomot, nem hagytuk ki persze a maga csendességében melázó belső tavat sem, végül fordultunk egyet az éjszakai szállásul jó előre kiszemelt, s akkortájt meglehetősen elhanyagolt állapotban éktelenkedő barátlakásokban is. Közben valahol egy negyedórára megállapodva bizonyára könnyítettünk a magunkkal vitt élelemtartalékon, majd lehúztunk rá egy-egy korsó sört is, ám hogy mindez hol történt, nem tudom, s nem is fontos.

Aztán leereszkedtünk a félsziget keleti karéja melletti szabad strandhoz. Itt már nem kellett száz métereket kutyaolni egy kis úszás kedvéért: a parttól 15–20 méternyire már úszni lehetett, sőt úszni kellett, de legalábbis – akár a pólósok – taposni a vizet, különben elnyelt volna a Balaton. Kora délutántól a kései napszálltáig szinte megszakítás nélkül benn voltunk a tóban. Közben könnyű szél kerekedett. Hogy milyen irányból, arra már nem emlékszem, ám arra igen, hogy könnyű voltában is jól megmozgatta a vizet, s a partnak verődő hullámok visszafelé jövet megkétszereződve mutatták: ez itt bizony nem a debreceni uszoda csendes, biztonságos vize! Mindenesetre mi élveztük a küszködést a szakadatlan hullámveréssel, az sem igen zavart, ha egy-egy váratlanul jött víztömeg maga alá gyűrve elborított bennünket.

Így aztán estére igencsak kimerülten kecmergettünk elő a vízből. Egy kis szusszanás meg szárítkozás után felóvakodtunk a barátlakásokhoz. Amekkora tömeg tíz-húsz évvel később ellepte a Balatont üdülési szezonban, annál jóval gyérebben tanyáztak az ötvenes évek nyarain arrafelé. Főleg szakszervezeti

beutaltak népes csoportjai élvezték itt a nyarat, külföldiekből viszont igencsak kevesebbet láthattunk. Tihany sem volt még úgy teli zsúfolva a tartósan ott lakozókkal meg a nyaranta odalátogatókkal. (Emlékszem: a falu félreesőbb utcáin akkor még több libát lehetett látni, mint turistát.) A szabad strandot elhagyván, amíg feljutottunk a barátlakásokig, egy lélekkel sem találkoztunk. Itt biztosan nem fog zaklatni-zargatni bennünket senki – gondoltuk. Ami a senkit illeti, nem is kellett csalódnunk: emberi lény – a hajdani barátok hazajáró lelkén kívül – még csak a közelünkbe sem került az éjszaka folyamán. Hanem a senkin túli tényezőket, sajnos, nem vettük előre számításba. Azt tudniillik, hogy illetékes vagy illetéktelen személyeken kívül más valami is megzavarhatja a nyugalomunkat.

Azzal kezdődött, hogy egy-egy szál pokrócon kívül egyéb ágyneműnek valót – természetesen – nem vittünk a kirándulásra. Felfújható gumimatracunk nem volt (de ha lett volna, sem cipeltük volna magunkkal), a hurkába csavarható, vékony és könnyű volta folytán igen praktikus műszivacs derékaljat pedig akkor még föl sem találták. A debreceni Nagyerdő fű lepte, puha homoktalaján persze egy pokróc is megteszi éjszakára, ennek a „baráti” romháznak az alja azonban barátságatlanul kemény, rideg és egyenetlen. Ezen így feküdni nem lehet. Vagyis hát épp lehet, de túl hosszasan nem érdemes. Mitévők legyünk hát? Vadonjáró prémvadászokról, északi erdők nomád indiánjairól szóló olvasmányainkból tudtuk: ha az embert ott éri az éjszaka az erdőben, s nincs egyebe egy takarón kívül, az a legcélszerűbb, ha fenyőgallyakból nyes derékaljat maga alá. Na, akkor nézzünk csak körül! Eléggé világos volt még ahhoz, hogy a közelben fölfedezzünk néhány fiatal feketefenyőt. Nagyszerű! Ezeket épp nekünk ültették ide! Hamar elő a kést, s kellőképp ügyelve arra is, nehogy egy-egy fát túlságosan csúffá tegyünk, arányosan és igazságosan elosztva levagdaltunk vagy négy-öt nyalábnyi túleveles ágat a fenyőkről. Ezeket gondosan, aprólékosan elrendezgetve megágyasztunk a baráti hajlék hepehupás, kőkemény padlatán, majd pokrócunk egyik felét magunk alá terítve, másik felét magunk fölé kanyarítva megpróbáltunk álomba merülni. A merülésre azonban hasztalan vártunk: azoknak a kanadai trappereknek valószínűleg egészen másfajta fenyők álltak rendelkezésükre, mint nekünk itt, a magyar tenger fölötti magaslatok rejtett zugaiban. Ennek a fajtának az ágai ugyanis szemlátomást nem alkalmasak még egy ilyen alkalmi lakberendezés céljára sem: hol az egyik böki a hátunkat, hol a másik nyomja a bordánkat vagy a tomporunkat. Mire meg nagy nehezen, félórakon át forgolódva elvackolódnánk, s nem annyira a kényelem létrejöttétől, mint inkább a végső kimerültségtől elszenderülnénk, jönnek a szúnyogok. Hát persze! Hiszen itt van a tenyészhelyük egy hajításnyira, s ekkora távolságból sikerült mostanra becserkészniük bennünket. Rakjunk-e tüzet? „Rakjon a fene – morog Tibi –, inkább rágyújtok egy cigire.” (Én akkor még nem dohányoztam.) Meg aztán: „Hajnalra majd csak elnyugszanak a hűvösben.” A virradat valóban elvitte a szúnyogokat, viszont napkelte előtt hirtelen-váratlan úgy lehűlt a levegő, hogy a jól-rosszul magunkra csavart pokróc alatt is vacognunk kellett. Kevéske alváshoz jószerivel már csak napvilágnál jutottunk végre.

Mindegy, no! Végte is nem aludni jöttünk ide. Azt otthon is lehet. Most pedig maradt még egy csaknem teljes napunk.

Folytattuk hát az úszkálást a tihanyi szabad strandon. Csakhogy az előző délutáni úszkálás nem maradt következmény nélkül. Észre sem vettük akkor, hogy igencsak túlzásba vittük a barátkozást a számunkra szokatlan hullámveréssel: Tibi a két karját alig bírta fölemelni, nekem meg a térdzületeim sajogtak az órákon át tartó víztaposástól.

Délután visszahajóztunk Siófokra, aztán irány Pest, s még elértük a Nyugatiban azt az éjszakai vonatot, amelyik hajnalra hazáig vitt bennünket.

Ennyi maradt fenn legelső balatoni utamból az emlékezet rostáján. Hogy ez sok-e vagy kevés? Bizony, nem is tudom. (Igazából arra sincs „irodalmi” magyarázatom, hogy egyáltalán miért kellett mindezt ilyen hosszan elbeszélni.) Az akkor látott, hallott, érzékelt részletek sokasága minden valószínűség szerint végképp alászállt, elmerült azóta, más részük pedig elvegyült s egybeolvadt későbbi élmények hasonló vagy azonos részleteivel. Ám az elrejtőzés meg az idősíkváltó átlényegülés arányaira nézvést nemhogy megbízható, de még megközelítő becsléseim sincsenek. Bizonyosra vehető például, hogy Siófokon meg Tihanyban is – akárcsak előtte s utána a debreceni uszoda fölhevült betonján meg másutt – mohón legeltettük sóvár tekintetünket a maiaknál több fokozattal szemérmesebb fürdőruhából kitetsző, s a takarásukban domborodó női idomokon. Az sem kétséges, hogy kívánatos voltukat egymás közt nem hagytuk néhány keresetlen szó nélkül. A számos érzéki látnivaló közül azonban egyik sem vált személyes, maradandó emlékké. Talán azért nem, mivel bármily követelődzően sarkallt is bennünket az ágaskodó ösztön, kézzelfogható, közvetlen leánykalandba nem keveredtünk sem a déli, sem az északi parton. Alig hiszem, hogy a puszta önfegyelem vagy egyéb, magasabb, mondjuk: szexuáletikai elvekből fakadó meg gondolások, sokkalta inkább a tapasztalatlanságból eredő, balfácán ügyefogyottság fékjei s gátjai tartottak vissza mindkettőnket a kezdeményezéstől. Így hát maradt az egymás közt megejtett szóbeli vitézkedés, a fölös energiát feléből-harmadából levezető féktelen úzás – no meg a több napig tartó izomláz.

Sokszor jártam azóta a Balatonnál. Voltak régi nyarak, amikor heteket tölthetem mellette a létszámban évről évre gyarapodó családdal. Az idő tájt, mondhatni, szinte a magaménak éreztem minden ottlétem alkalmával. (Már csak amiatt is, mivel a párom a Balaton mentén született, ott kezdődött kettőnk közös élete, s legelső gyermekünk is azon a tájon fogant.)

S ez a Balaton, ez a mai? Időről időre elvetődöm arrafelé, többnyire futólag, oda-vissza, vagy épp hogy csak átutazóban. Szeretem, hogy is ne szeretném. Elgyönyörködöm benne, ám ebben nincs semmi rendkívüli, hisz Magyarország, sőt Európa egyik legszebb tája az a környék. Kívánczolni azonban már csak nagy ritkán kívánkozom oda, kiváltképp olyan elemi erővel, mint fiatalon. Biztos, hogy belőlem is hiányzik már valami ehhez. Leginkább talán a gyakoribb ottléttel meg-megerősített belső kötődés. A kíváncsiság, olykor a sóvárgás még csak-csak megmoccan, de azóta sok minden túlon túl idegenné vált számomra a Balatonnál. Valaha, fiatalkoromban, a fonyódi mólótól alig két hajításnyira bátran kiszemelhettem egy gyér náddal benőtt, gazdátlan, fűvenyes partszakaszt, s oda órákra, de akár teljes napokra elvonulhattam papírjaimmal meg egy szál ceruzával. Anélkül, hogy engem ott bárki megzavart volna. S anélkül, hogy én bárkit meg-

zavartam volna. Ma ezt már nem tehetném meg. Minden talpalatnyi helynek gazdája van. Legföljebb fizető – vagy szívességből befogadott-megtúrt – vendégként vonulhatnék félre valahová a golyóstollammal, ceruzámmal meg a füzetemmel. (Vagy a laptopommal – mindegy.)

Az pedig jó ideje meg sem fordul már a fejemben, hogy a hajdani barátlakások padlatán fekete fenyőről nyesett hosszú tűleveles gallyakból még egyszer derék-aljat vessek magamnak.

Tibor barátom, akinek társaságában ezt akkor, 1955. július közepe táján először s egyben utoljára megtettem, kevés híján fél évszázada halott.